
Nebojša BOJANIĆ¹

Krivotvorenje putnih isprava – pravni aspekt

Forgery Of Travel Documents - Legal Aspect

Sažetak

Pored tehničkih zaštita isprava, Krivični zakon se pojavljuje i kao zakonska zaštita od krivotvorenja i uvodna je faza kriminalističke obrade krivotvorenja putnih isprava. Pravni aspekt krivotvorenja je osnovica za poduzimanje operativnih mjera i radnji, kao i mjera koje poduzimaju organi krivičnog gonjenja. Dakle, cilj ovog rada je da na što kraći i jasniji način prikaže pravni aspekt krivotvorenja isprava, kako bi se mogao sagledati i isti kriminalistički aspekt. Na značaj rada ukazuje i porast organiziranog kriminaliteta, gdje je neminovno korištenje i izrada krivotvorenih putnih isprava, a naročito u trgovini ljudima. Rad je strukturiran u sedam međusobno povezanih cjelina po pravnoj metodologiji. Poseban značaj je poklonjen pozitivnim zakonskim rješenjima KZ-a Federacije BiH, sa osvrtom na materijalni i intelektualni aspekt krivotvorenja. Intelektualno i materijalno krivotvorenje nemaju pravni značaj, ali njihov značaj se ogleda u kriminalističkoj obradi i vještačenju krivotvorenih isprava. Na kraju, kroz analizu nekih zakonskih rješenja u drugim zemljama i našim potrebama, dati su mogući prijedlozi de lege ferenda, koji se odnose uglavnom na sankcionisanje pripremnih radnji.

1. Pojam isprava

Isprave su značajan činilac regulisanja prava i obaveza iz društvenih odnosa. Prije same razrade teme, potrebno je odgovoriti na pitanje šta su to putne isprave i isprave uopšte. Treba reći da ne postoji pojmovna

¹ Asistent na Fakultetu kriminalističkih nauka u Sarajevu

razlika između dokumenta i isprave. Sa jezičkog aspekata, riječ dokument je latinskog porijekla (docere, lat.) što označava pisani dokument, pismeno dokazalo, ispravu tj. dokazno sredstvo². Međutim, prisutno je i mnogo različitih stručnih definicija pojma isprava, ali prostor ne dozvolja prezentaciju svih tih definicija, te za potrebe ovog rada čini se najprihvatljivija definicija koju je dao Maksimović³, a ona glasi:

Isprave su svi pisani i štampani ili nekim tehničkim postupkom, službeno ili privatno, izdati ili zabilježeni zapisi o bilo kakvim faktima ili okolnostima.

Također, postoji i tzv. krivičnopravni pojam isprave, koji ispravu definiše u skladu sa pozitivnim zakonskim odredbama⁴. Krivični zakon Federacije BiH⁵ u svom članu 136. stav 8. smatra ispravom svaki predmet koji je podoban ili određen da služi kao dokaz kakve činjenice koja ima vrijednost za pravne odnose.

Iz naprijed rečenog proizilazi, da se dokumentom ili ispravom dokazuje pravo, identitet, te neka određena socijalna, ekonomska ili politička priroda djelovanja fizičkog ili pravnog lica. Isprave se mogu podijeliti u tri grupe i to: 1) isprave za utvrđivanje identiteta, vrijednosni papiri i drugi dokumenti, 2) prema vrsti informacije (pisane isprave - tekstovi, brojevi i drugi zapisi pisani rukom, pisaćom mašinom ili nekim drugim sredstvom za štampanje), grafičke isprave - crteži, sheme i slike, foto i fono - dokumente) i 3) prema karakteru, isprave mogu biti⁶: a) dispozitivne, i b) dokazne.

1.1. Dokumenti za utvrđivanje identiteta i putne isprave

Dokumenti za utvrđivanje identiteta i putne isprave spadaju u grupu isprava koji se označavaju kao javne isprave. Javna isprava je isprava koju je u propisanom obliku izdao državni organ u granicama svoje nadležnosti, kao i isprava koju je u takvom obliku izdala upravna organizacija ili zajednica u poslovima, koje vrši na osnovu javnih ovlaštenja koja su joj povjerena na osnovu zakona ili odluke opštinske skupštine donesene na

² Klaić, B.: "Riječnik stranih riječi izraza i kratica", Zagreb 1956.

³ Maksimović, R. i Todorić, U: "Kriminalistika tehnika", Policijska akademija, Beograd, 1995., str. 488.

⁴ Bačić, F.: "Krivično pravo, posebni dio (II)", Zagreb, 1979. god. str. 109.

⁵ Krivični zakon Federacije BiH, Službene novine Federacije BiH, broj 43/1998.

⁶ Stajić, A., Vešović, M.: "Krivično pravo - posebni dio", Svjetlost, Sarajevo, 1987. god. str. 190.

osnovu zakona⁷. Putna isprava je isprava koja služi za utvrđivanje identiteta nosioca putne isprave prilikom prelaska državne granice i u inostranstvu, a koju je izdao nadležni organ u državi čiji je državljanin vlasnik putne isprave.

2. Istorijski razvoj

Krivotvorenje različitih oblika isprava kroz istoriju nametalo je zahtjeve krivičnim zakonodavstvima zemalja da reaguje na pojavu potpunog, odnosno djelomičnog krivotvorenja dokumenata inkriminišući ih u svojim zakonima kao posebna krivična djela. Istorijski pregled razvoja inkriminacije krivotvorenja isprava mogao bi se podijeliti u dva osnovna perioda: prvi period obuhvaća period Starog i Srednjeg vijeka u kojem država nije bila konstituisana na čvrstom zakonodavstvu, a drugi period obuhvaća razvoj krivičnog prava poslije Francuske buržoaske revolucije.

U periodu Starog vijeka, krivotvorenje se prvi put pominje u Hamurabijevom⁸ zakonu donijetom još u 18 vijeku P.N.E. i sadrži različite odredbe o pisanim ispravama, tablicama i priznanicama u trgovačkom prometu.

Period antičkog Rima obilježava "Lex Cornelia de falsis" zakon⁹ iz 673. god. p.n.e. Ovaj zakon što se tiče krivotvorina odnosio se na zaštitu testamenata. Međutim, nešto kasnije krivičnopravna zaštita testamenata proširena je i na sve vrste javnih i privatnih isprava. Za vrijeme Cezara¹⁰ naglašeno je pranje pergamenata. Također se o krivotvorenju isprava govori i u Zakonu cara Konstantina¹¹.

U Srednjem vijeku, odredbe o krivotvorenju isprava mogu se naći u Opštem njemačkom zakonu Karla V ("Constitutio criminalis Carolina")¹² iz 1532. godine zatim u Ruskoj pravdi¹³ koja poznaje krivično djelo uklanjanja tuđeg znaka na pčelinjem drvetu i urezivanju svog znaka, a na prostorima bivše Jugoslavije pisane odredbe o krivotvorenju tretira

⁷ Bačić, F.: "Krivično pravo, posebni dio (I)", Zagreb, 1979. god. str. 110.

⁸ Marković, Č.: "Zakonik Hamurabija", Brograd, 1925., str 12 – 51.

⁹ Horvat, M.: "Rimsko pravo", Školska knjiga, Zagreb, 1977. str 210 i 297

¹⁰ Jasić, S.: "Zakoni srednjeg vijeka", Beograd, 1968., str. 44.

¹¹ Aleksić, Ž.: "Praktikum iz kriminalistike", Naučna knjiga, Beograd, 1988., str. 300.

¹² Constitutio Criminalis Carolina <http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/bambi.html> (13. 09. 2001.)

¹³ Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 24.

Dušanov zakonik¹⁴. U tom zakonu su izražena dva posebna krivična djela krivotvorenja isprava: lažno prepisivanje i tzv. "slova i riječi ispravljene i preudešene na drugo".

Početak modernog perioda karakteriše donošenje francuskog "Code penal"¹⁵ iz 1810. godine. Kao krivična djela, ovaj Zakon predvidio je djela izvršena na ispravama. Pored "Code penal"-a poznat je i Krivični zakon Bavorske¹⁶ iz 1813. godine, kao i Austrijski Kazneni¹⁷ zakon o zločinstvima, prestupima i prekršajima koji je donesen 27. maja 1852. godine i primjenjivao se i u našoj zemlji. Na području BiH, ovaj Zakon se primjenjivao do 30. januara 1930. godine kada je stupio na snagu Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije, o čemu će biti riječi nešto kasnije. U Glavi XI, Austrijskog Kaznenog zakona postoji više odredaba o krivotvorenju isprava. Isti Zakon, u glavi XXIII predviđa da krivično djelo prevare postaje zločinstvom kada se "spotvori ili krivotvori javna ili privatna dokaznica". Pravljenje lažnih i preinačavanje pravnih javnih isprava koje su dokaz neke činjenice određene javnom naredbom nadležnog organa, kao i upotreba tako pribavljenih dokaza, smatrano je, također, posebnom vrstom krivičnog djela prevare.

U periodu postojanja Jugoslavije, jedini krivičnopravni akt koji je donijet između dva svjetska rata je Krivični zakon Kraljevine Jugoslavije¹⁸. Ovaj zakon je donesen 27. januara 1929. godine, a stupio je na snagu 1. januara 1930. godine. Glava XIX koja nosi naziv "Pravljenje lažnih isprava i mjera"¹⁹ reguliše problem krivotvorenja. U ovom zakonu poznati su sljedeći slučajevi krivotvorenja isprava²⁰: pravljenje lažne isprave,

¹⁴ Živanović, T.: "Osnovi krivičnog prava Kraljevine Jugoslavije, opšti dio, II knjiga", Beograd, 1937., str 15 -16., preneseno u: Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 24.

¹⁵ Code Penal, Lec a L'Universite, Paris, 1935, preneseno u: Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 26

¹⁶ Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 26.

¹⁷ Silović, J.: "Kazneni zakonik o zločinstvima, prestupima i prekršajima od 27. maja 1852", Zagreb, 1908. god. preneseno u: Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 27.

¹⁸ Pahoruhov, N.: "Krivični zakon za Kraljevinu Jugoslaviju", Beograd, 1929., preneseno u: Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 20.

¹⁹ Čubinski, M.: "Naučni i praktični komentar Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije", Beograd, 1934., str. 379 - 402, Dolenc, M.: "Tumač Krivičnog zakonika Kraljevine Jugoslavije", Beograd, 1930. str. 288 - 310., preneseno u: Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 32.

²⁰ Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 32.

preinačenje prave isprave – kako privatne tako i javne, ovjeravanje neistinitog sadržaja, izdavanje i upotreba ljekarskog ili veterinarskog uvjerenja sa neistinitom sadržinom, kao i posebni oblici krivotvorenja isprava. Inkriminisana je također pripremna radnja za krivotvorenje isprava ili znakova. Kao krivično djelo krivotvorenja, ovaj zakon određuje pravljenje lažne domaće ili inostrane isprave ili preinačenje prave isprave u namjeri da se upotrijebi kao prava. Također je sankcionisano prikupljanje, tj. pribavljanje navedenih isprava u namjeri da se upotrijebe kao prave. Po ovom zakonu navode se i posebni slučajevi krivotvorenja, a to su: *a)* popunjavanje neke hartije, blanketa itd. na kome je neko lice stavilo svoj potpis kakvom izjavom koja ima vrijednost za pravne odnose; *b)* navođenje na potpisivanje obmanom o sadržaju kakve isprave potpisivanjem drugog, a ne određenog sadržaja; *c)* izdavanje isprave bez ovlaštenja u ime vlastodavca ili u ime lica koje ne postoji; *d)* stavljanje uz potpis nekog položaja ili čina koji je od bitnog uticaja na dokaznu silu isprave; *e)* sačinjavanje isprave uz neovlaštenu upotrebu pravog pečata, žiga ili znaka.

Za vrijeme postojanja SFRJ, AVNOJ je svojom odlukom preuzeo i stavio na doradu neke zakone kako bi se popunio međuprostor do izrade novih zakona²¹. U toku 1947. godine donijet je Opšti krivični zakon²² koji je predstavljao sistematiku opštih načela i opštih instituta krivičnog prava uopšte. Odredbe o krivotvorenju isprava pojavljuju se donošenjem Zakona o krivičnim djelima protiv službene dužnosti²³ 1948. godine. 1951. godine donesen je Krivični zakon FNRJ²⁴. U ovom zakonu glava XXIII nosi naziv "Grupa krivičnih djela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja" te je ovaj naziv ostao i do danas. Sadržaj ove glave obuhvata i djela krivotvorenja isprave, a Zakon poznaje nekoliko oblika ovog djela: krivotvorenje isprave, posebni oblici krivotvorenja isprave i dva krivična djela intelektualnog krivotvorenja isprave.

Najveće promjene u krivičnom zakonodavstvu uslijedile su donošenjem Krivičnog zakona SFRJ 28. septembra 1976. godine. Razlika u odnosu na dotadašnje zakone ogledala se u svojstvu njihovih izvršilaca jer je krivotvorenje službene isprave moglo izvršiti samo službeno lice u saveznim organima i institucijama, dok su republičkim krivičnim zakonima predviđena krivotvorenja isprava, kako osnovni tako i teži i posebni oblici.

²¹ Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996., str. 35.

²² Ibidem, str. 36.

²³ Službeni list FNRJ, broj: 88/1948,

²⁴ Službeni list FNRJ, broj: 13/1951,

Proglašenjem nezavisnosti Bosne i Hercegovine, u aprilu 1992. godine kao prelazno rješenje preuzet je KZ SFRJ²⁵, a 8. novembra 1998. godine donesen je novi KZ Federacije Bosne i Hercegovine²⁶ koji u svoje odredbe uključuje i krivično djelo krivotvorenja isprava.

3. Komparativni pregled zakonskih odredaba koje tretiraju falsifikovanje isprava u nekim stranim zakonodavstvima

Za obradu ove cjeline odabrani su članovi krivičnog zakona Austrije, Francuske i Belgije. Krivični zakon Austrije odabran je iz prostog razloga što je u određenom period Bosna i Hercegovina bila u sastavu Austro-ugarske monarhije, te je kroz istorijski razvoj proizašao i KZ Austrije. Što se tiče Francuske i Belgije, može se reći da razvoj krivičnog prava kreće od Francuske buržoaske revolucije, a Belgija je kao kraljevina konstituisana iz dvije cjeline, što bi se moglo protumačiti i kao dva različita jezička i kulturna entiteta.

3.1. Krivični zakon Austrije²⁷

Krivični zakon Austrije predvidio je krivična djela krivotvorenja isprava u glavi XII, kroz odredbe članova 223. do 229. Također, u ovom Krivičnom zakonu navedeno je kao krivično djelo i krivotvorenje službene isprave, koje je sadržano u glavi XXII član 311.

Kao samostalno krivično djelo krivotvorenje isprave postoji u slučaju sačinjavanja i upotrebe lažne isprave radi ostvarivanja nekog prava, bilo da se radi o javnim ili privatnim ispravama.

Teži oblik krivičnog djela krivotvorenja isprave jeste sačinjavanje lažne inostrane isprave, testamenta ili papira od vrijednosti.

Također kao samostalno krivično djelo austrijski KZ predviđa pripremanje krivotvorenja javnih isprava i sredstava za javno ovjeravanje i omogućavanje njihovog korištenja od strane drugog lica radi sačinjavanja lažnih isprava.

²⁵ Uredba sa zakonskom snagom Predsjedništva Republike BiH od 11. 04. 1992, Službeni list RBiH, broj: 2/1992.

²⁶ Službene novine Federacije BiH, broj: 43/ 1998. od 20. 11. 1998.

²⁷ Krivični zakon Austrije sa izmjenama od 01. 07. 2001. http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm (10. septembar 2001.).

Austrijski KZ poznaje i institut dobrovoljnog odustanka od izvršenja krivičnog djela koji predstavlja osnov za oslobađanje od kažnjavanja, pod uslovom da učinilac ovog djela otkloni opasnost od upotrebe krivotvorene isprave uništenjem, sprječavanjem upotrebe, uništenjem sredstava podobnih za krivotvorenje ili vršenjem povraćaja u nešto na što se sama krivotvorena isprava odnosi.

Osim ovih navedenih oblika krivičnih djela krivotvorenja isprave, austrijski krivični zakon poznaje i krivično djelo izrade i upotrebe lažne ili preinačene isprave radi izvršenja drugih krivičnih djela, kao što je krivično djelo prevare.

Kao što je već navedeno, u austrijskom KZ-u se kao samostalno pojavljuje i krivično djelo krivotvorenja službene isprave. Treba napomenuti da se ovo djelo sastoji u izdavanju lužbene isprave sa neistinitim sadržajem od strane javnog službenika iz djelokruga njegove službene dužnosti, ili u ovjeri službene knjige ili spisa sa neistinitom sadržinom, ili upotrebi u službi ili u namjeri upotrebe kao dokaza nekog prava ili pravnog odnosa. Izvršilac ovih djela je javni službenik.

3.2. Krivični zakon Francuske²⁸

Odredbe o krivotvorenju isprava, Krivični zakon Francuske sadrži u članovima 441-1 do 441-12.

Članom 441-1. inkriminiše se svako prevarno preinačavanje koje prouzrokuje zabludu učinjenu u pismenoj ili drugoj izjavi misli koja treba da posluži kao dokaz nekog prava ili pravno relevantne činjenice, kao i upotrebu tako sačinjene isprave.

Članom 441-2. inkriminisana je krivotvorina isprave izdata od strane javnog organa u cilju potvrde nekog prava, identiteta ili kvaliteta ili radi pribavljanja kakvog odobrenja, kao i upotreba tako sačinjene isprave.

Francuski KZ kažnjava i svako posjedovanje krivotvorenog dokumenta u namjeri prevare. Također kao poseban obik ovog krivičnog djela predviđeno je prevarno izdavanje isprave od strane javne administracije u cilju konstatovanja nekog prava, identiteta ili kvaliteta ili izdavanja odobrenja.

²⁸ Code Penale, Krivični zakon Francuske,
<http://fabrice.gauthier.online.fr/fabrice/page0003.htm> (30. 01. 2002.)

Ovaj zakon kažnjava i za pokušaj krivičnog djela krivotvorenja isprave.

Kuriozitet ovog krivičnog zakona predstavlja to da se učiniocu ovog krivičnog djela uz kažnjavanje mogu izreći i mjera oduzimanja građanskih i porodičnih prava, zabrana vršenja javne službe ili profesije, isključenje sa javnog tržišta, oduzimanje stvari pribavljenih ili namijenjenih za izvršenje krivičnog djela. Ovim mjerama mogu biti obuhvaćena i pravna lica.

3.3. *Krivični zakon Belgije*²⁹

Krivični zakon Belgije, odredbe koje se tiču krivičnog djela krivotvorenja isprave sadrži u svom trećem dijelu – sekciji u posebnoj glavi IV pod naslovom: “Krivotvorenje isprava i telefonskih depeša”.

Kao posebno krivično djelu predviđeno je u članu 193. krivotvorenje isprave ili telefonske depeše u namjeri prevare nekog lica ili u namjeri da se naškodi nekom licu.

Članom 194. predviđeno je da krivično djelo krivotvorenja originalne ili javne ili trgovačke isprave ili bankarske isprave, čiji učinilac može biti državni ili javni službenik u vršenju svoje funkcije.

Kvalifikovani oblik krivičnog djela krivotvorenja isprava određen je članom 196. Predmet radnje izvršenja ovog djela je višestruko označen u samom članu 196. To mogu biti: originalna, javna, trgovačka ili bankarska isprava, kao i privatna isprava ako je njeno krivotvorenje učinjeno na način kako je navedeno u članu 196.

U drugoj sekciji ove glave predviđena su djela koja predstavljaju posebne oblike izvršenja krivotvorenja pojedinih vrsta javnih isprava. Za razmatranje problematike koju tretira ovaj rad značajna je odredba koja se odnosi na krivotvorenje pasoša. Tako, prema članu 198. stoji da će se kazniti učinilac koji krivotvori ili preinači pasoš, dozvolu za oružje ili drugo odobrenje, ili upotrijebi takve isprave.

Slično ovom je i krivično djelo iz člana 199. koje navodi da će se kazniti počinitelj koji u pasoš ili dozvolu za oružje unese izmišljeno ime ili istupi kao svjedok da bi se sačinila isprava sa takvim imenom.

²⁹ Jovašević, D.: “Falsifikovanje isprave u Jugoslavenskom krivičnom pravu”, PA, Beograd, 1996., str. 9.

4. Odredbe prema Krivičnom zakonu Federacije BiH

Pored tehničkih zaštita na dokumentima, Krivični zakon se pojavljuje u ovom slučaju kao zakonska zaštita dokumenta od krivotvorenja. S obzirom da su tema ovog rada putne isprave, može se reći da ovu problematiku tretiraju članovi 351., 352. i 368. Krivičnog zakona Federacije BiH³⁰.

Krivična djela sadržana u članovima 351. i 352. Krivičnog zakona Federacije BiH nalaze se u grupi krivičnih djela protiv javnog reda i pravnog prometa. Djelo se sastoji u pravljenju lažne isprave ili preinačenju prave isprave u namjeri da se upotrijebi u pravnom prometu kao prava i u upotrebi ovakve isprave u pravnom prometu.

Objekat zaštite je pravni promet i to u smislu prometa isprava između dva ili više fizičkih i pravnih lica kao subjekata pravnog prometa.

Objekat napada je isprava u smislu pismene izjave volje ili misli koja je pravno relevantna i koja je potpisana ukazujući na njenog izdavaoca.

Može se reći da se ovo djelo ispoljava u tri oblika:

1. Pravljenje lažne isprave u namjeri da se upotrijebi u pravnom prometu. To predstavlja izradu isprave koja nije izdata od strane lica koje je na njoj označeno kao njen izdavalac ili mijenjanje sadržaja isprave koju je izdalo određeno lice u namjeri da se takva isprava upotrijebi kao prava. Djelo je svršeno onog trenutka kada je lažna isprava napravljena (takva isprava ne sadrži činjenice i okolnosti koje ne odgovaraju stvarnosti) u namjeri da se upotrijebi kao prava. Za postojanje djela zakon ne traži i upotrebu isprave, već se traži namjera da će se upotrijebiti lažna isprava kao prava³¹.

2. Preinačenje prave isprave u namjeri da se upotrijebi kao prava postoji u slučaju ako se promijeni sadržaj isprave tako da više ne odgovara izjavi volje izdavaoca, dakle onog lica koje je na dotičnoj ispravi označeno kao izdavalac. Za postojanje ovog djela upravo je bitno da je sadržina izmijenjena u bitnim okolnostima i to upravo u namjeri da se takva isprava upotrijebi kao prava. Preinačenje se vrši krivotvorenjem teksta izjave, brisanjem, ispravljanjem, mijenjanjem, dodavanjem novih riječi³². Ove promjene predstavljaju ovo djelo samo onda ako se mijenja dokazna

³⁰ Službene novine federacije BiH, broj: 43/1998, od 20. 11. 1998.

³¹ Bačić, F.: *"Krivično pravo, posebni dio (II)"*, Zagreb, 1979. str. 111.

³² Ibidem, str. 111.

snaga isprave, tj. ako isprava dobije novi smisao. Što se tiče subjektivnog bića pravne isprave, za djelo preinačenja traži se svijest da se krivotvorenje vrši zato da bi se preinačena isprava upotrijebila kao prava³³.

3. Upotreba napravljene lažne ili preinačene prave isprave kao prave u pravnom prometu polazi od pretpostavke da je lažna isprava već napravljena, odnosno, da je prava isprava preinačena³⁴. Podnošenje tako napravljene isprave vrši se radi ostvarivanja određenih prava ili pravnih interesa. U ovom obliku, djelo je svršeno momentom stavljanja u pravni promet na ovaj način napravljene isprave, jer tog trenutka je stvorena opasnost po pravni promet, njegovo nesmetano, sigurno i obavljanje uz povjerenje.

4. Pripremnu radnju koja je izjednačena sa radnjom izvršenja predstavlja nabavljanje lažne ili preinačene prave isprave u namjeri da se upotrijebi kao prava. Za postojanja ovog djela potrebno je da je učinilac preduzeo radnju nabavljanja (na dozvoljen ili nedozvoljen način do krivotvorene isprave) iako je svjestan da se radi o takvoj ispravi i ovu radnju preduzima u namjeri da se na taj način nabavljena isprava upotrijebi u pravnom saobraćaju.

Sticaj djela neće postojati ako jedno lice napravi lažnu ispravu ili preinači pravu ispravu, te istu upotrijebi, već će postojati samo jedno djelo krivotvorenja. Upotrebom krivotvorene isprave samo je ostvarena namjera sa kojom je izvršeno krivotvorenje isprave ili preinačenje prave isprave³⁵.

Izvršilac ovog djela može biti svako lice.

U pogledu vinosti potreban je umišljaj.

Za ovo djelo zakon je propisao kaznu zatvora do tri godine.

Pokušaj ovog djela je moguć i kažnjiv po osnovu izričitog zakonskog određenja.

Pored osnovnog djela, zakonodavac je u Zakonu predvidio i teži, odnosno kvalifikovani oblik, za koji je propisana kazna od tri mjeseca do pet godina. Ovaj teži oblik postoji ako je osnovno djelo preduzeto prema javnoj

³³ Ibidem, str. 111.

³⁴ Ibidem, str. 111.

³⁵ Stajić, A, Vešović, M.: "Krivično pravo (posebni dio)", Sarajevo, Svjetlost, 1987. str. 191.

ispravi, mjenici, čeku, testamentu, javnoj ili službenoj knjizi ili drugoj knjizi koja se mora voditi na osnovu zakona. Ovde je karakter i značaj isprave koja se krivotvori kvalifikatorna okolnost za koju Zakon predviđa teže kažnjavanje.

U krivičnopravnoj i kriminalističkoj literaturi nerijetko se sreću pojmovi materijalno krivotvorenje i intelektualno krivotvorenje. Naš Krivični zakon poznaje termin krivotvorenje, a kroz svoje institute ne vrši podjelu krivičnih djela na ona koja spadaju pod materijalna krivotvorenja i ona koja spadaju u grupu intelektualnih krivotvorenja. Ovo su instituti koje je izgradila krivičnopravna teorija i sudska praksa, te usvojila također i kriminalistička teorija i praksa.

Krivično djelo iz člana 368. nalazi se u grupi krivičnih djela protiv službene i druge odgovorne dužnosti. Prilikom razjašnjenja ovog djela, potrebno je definisati pojedine pojmove koje je prethodno definisao Krivični zakon Federacije BiH.

Pod pojmom službene osobe, član 136. stav 2., KZ Federacije BiH, podrazumijeva i smatra izabrane, imenovane ili postavljene funkcionere u organima zakonodavne, izvršne i sudske vlasti u Bosni i Hercegovini, u Federaciji, kantonima, županijama, općinama i gradovima i drugim državnim organima uprave i upravnim ustanovama, odnosno službama za upravu koje vrše određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti vlasti koja ih je osnovala; osobe koje stalno ili privremeno vrše službenu dužnost u navedenim organima uprave ili upravnim ustanovama; ovlaštene osobe u preduzeću ili drugoj pravnoj osobi kojima je zakonom ili drugim pravnim propisom donesenim na osnovu zakona povjereno vršenje javnih ovaštenja, a koje u okviru ovih ovlaštenja vrše određene službene dužnosti; i druge osobe koje vrše određene službene dužnosti na osnovu ovlaštenja predviđenih zakonom ili drugim propisima donesenim na temelju zakona; kao i vojne osobe kada su u pitanju krivična djela kod kojih je kao učinitelj označena službena osoba, a nisu predviđena kao krivična djela vojnih osoba, odnosno kao krivična djela protiv oružanih snaga Federacije.

Pod pojmom odgovorne osobe, član 136. stav 5., KZ Federacije smatra, osobu u preduzeću i drugoj pravnoj osobi kojoj je s obzirom na njezinu funkciju ili na temelju posebnog ovlaštenja, povjeren određeni krug poslova koji se odnose na izvršavanje zakona ili propisa donesenih na osnovu zakona ili opšteg akta preduzeća ili druge pravne osobe u upravljanju i rukovanju imovinom ili se odnosi na rukovođenje proizvodnim ili nekim drugim privrednim procesom ili na nadzor nad

njima. Odgovornom osobom smatra se i službena osoba u smislu stava 2. istog člana kada su u pitanju radnje gdje je kao izvršilac označena odgovorna osoba, a nisu predviđene odredbama glave o krivičnim djelima protiv službene i druge odgovorne dužnosti, odnosno kao krivična djela službene osobe predviđene u nekoj drugoj glavi KZ Federacije BiH.

Pod pojmom isprave član 136. stav 8. KZ Federacije BiH smatra svaki predmet koji je podoban i određen da služi kao dokaz kakve činjenice koja ima vrijednost za pravne odnose.

Član 368 KZ Federacije BiH spada u grupu djela koju karakteriše isključivo intelektualno krivotvorenje isprava., o čemu će biti govora nešto kasnije. Treba naglasiti da je intelektualna krivotvorina izdata od onoga koji je naznačen kao njen izdavalac, ali je neistinita njena sadržina.

Kada se govori o ovom članu, primjećuje se nekoliko oblika ovoga djela koji imaju svoje zajedničke elemente: predmet krivičnog djela, posljedica djela, oblik vinsti, izvršilac i okolnost da se svi oblici djela mogu izvršiti samo u vršenju službene i druge odgovorne dužnosti.

Predmet ovog krivičnog djela mogu biti samo službena isprava, službena knjiga ili službeni spis. Značenje isprave već je prethodno dato, a pod službenom knjigom potrebno je smatrati svaku knjigu u koju se, prema pravilima određene službe unose podaci od značaja za dokazivanje nekih pravno relevantnih činjenica³⁶.

Službeni spisi su podnesci i drugi akti koji se upućuju određenoj službi, kao i prilozi koji su uz ove akte podneseni³⁷.

Za sve oblike ovog krivičnog djela karakteristično je to da se njihovim izvršenjem stvara apstraktna opasnost, kako za službenu dužnost, tako i za pravni saobraćaj.

Krivotvorenje isprave i ostale radnje u okviru ovog člana treba da su učinjene za vrijeme vršenja službe. Službeno lice ih preuzima u skladu sa svojim ovlaštenjima.

U pogledu vinsti kod svih oblika ovog krivičnog djela potreban je umišljaj.

³⁶ Grupa autora: "Komentar krivičnog zakona SFRJ", Saveremna administracija, Beograd, 1978. str. 605.

³⁷ Ibidem, str. 605

Izvršilac ovog djela može biti samo službeno ili odgovorno lice u državnom, entitetskom, kantonalnom, gradskom ili opštinskom organu koji vrši određene upravne, stručne i druge poslove u okviru prava i dužnosti, države, federacije, kantona, grada ili opštine.

Prema radnji ovo djelo može imati nekoliko oblika. Prvi oblik je kada službeno ili odgovorno lice unese u službenu ispravu, knjigu ili spis neistiniti podatak ili u njih ne unese kakav važan podatak. Dakle, jedan način izvršenja ovog djela predstavlja aktivno činjenje službenog lica, radnju kojom se unosi neki neistiniti podatak, a u drugom slučaju riječ je o nečinjenju, jer se propušta unošenje nekih važnih podataka.

Izvršilac djela može biti samo lice koje je na ispravi naznačeno kao njen izdavalac.

Djelo je svršeno unošenjem u ispravu, knjigu ili spis neistinitih podataka, odnosno, propuštanjem da se u ispravu knjigu ili spis unesu kakvi važni podaci.

Motiv za izvršenje ovog djela može ukazati na povezanost sa nekim drugim krivičnim djelom, jer se krivotvorenje isprave često vrši radi lakšeg prikrivanja ili izvršenja nekog drugog krivičnog djela.

Ovjeravanje neistinitog sadržaja isprave, knjige ili spisa je specifičan oblik intelektualnog falsifikovanja, jer ovjerom od strane službenog lica ili odgovornog lica, isprave, knjige ili spisi postaju službeni. Djelo postoji kad službeno ili odgovorno lice svojim potpisom ili službenim pečatom ovjeri ispravu, knjigu ili spis, svjesno da su one neistinite sadržine.

Po prirodi oblik ovog krivičnog djela je takav da će kod njega najčešće postojati saučesništvo.

Krivično djelo je svršeno kad je na službenu ispravu, knjigu ili spis sa neistinitim sadržajem stavljen potpis službenog ili odgovornog lica, odnosno službeni pečat. Radnja ovog djela ne upućuje na mogućnost pokušaja, jer je stavljanjem potpisa ili pečata djelo već svršeno.

U narednom dijelu, biće ukazano na razlike između materijalnog i intelektualnog krivotvorenja.

5. Fizički (materijalni) aspekt

Prema krivičnopravnoj literaturi pravljenje lažne isprave i preinačenje prave isprave, (radnje koje predstavljaju radnju izvršenja krivičnog djela

krivotvorenja isprave iz člana 351. KZ FBiH) jesu slučajevi materijalnog krivotvorenja. Prema tome, materijalno krivotvorenje isprave znači da se u ispravi lažno označava njen izdavalac, ili se prepravlja sadržina isprave izmjenom u cijelosti ili djelomično teksta izjave toga izdavaoca, tako da se materijalno (fizički) pravi nova, dakle lažna isprava³⁸. S obzirom na karakter djela, tj. imajući u vidu da se radi o materijalnom krivotvorenju, prilikom istraživanja ovog krivičnog djela i njegovog počinioca u znatnoj mjeri se upotrebljava vještačenje kao posebna kriminalističko tehnička vještina. Kod vještačenja isprava radi se o vještačenju potpisa i rukopisa, zatim materijala na kojem je isprava pisana, kao i tehničkih sredstava kojima je tekst izjave volje ili misli izdavaoca isprave pisan.

U vezi s ovim veoma prihvatljivu klasifikaciju materijalnih krivotvorenja isprava dao je Vodinelić³⁹.

Prema Vodineliću, totalna krivotvorina je krivotvorenje čitave isprave. Uspjeh će zavisi od kvaliteta krivotvorine. Totalne krivotvorine su rijetka pojava, jer će krivotvoritelj biti lakše otkriven, čega je i sam svjestan. Krivotvoritelji se uglavnom ograničavaju na krivotvorenje potpisa, datuma, pojedinih riječi i brojeva.

Totalne krivotvorine obuhvataju i krivotvorenje blanketa i formulara, pod uslovom da originalni primjerci nisu dostupni krivotvoritelju. (Blanket je izvedenica iz francuske riječi blanc, što znači bijel; u najširem smislu označava potpis bez naznake sadržaja na koji se odnosi; u užem smislu pojam blanket označava formular, odnosno obrazac za davanje neke izjave prije nego što je potpisan;). Nerijetko je prisutna činjenica da se originalni blanketi i formulari popunjavaju neistinitim, odnosno lažnim podacima od početka do kraja, krivotvorenjem potpisa i stavljanjem žiga pomoću lažnih ili ukradenih štambilja.

Mogu se krivotvoriti i dijelovi neke isprave što predstavlja djelomičnu krivotvorinu. U kriminalistici je takv slučaj poznat kao falsifikovanje, odnosno djelomično krivotvorenje. Međutim, naš krivični zakon poznaje samo termin krivotvorenje. Može se slobodno reći da se vrši:

- mijenjanjem brojeva, npr. mijenjaju se brojevi 2 u 8, 0 u 6 ili u 9, 1 u 4 ili u 7. Učinilac često u ispravi mijenja brojeve, te tako utiče i na neispravnost određenih zbrojeva na šta treba obratiti pažnju prilikom takvih slučajeva;

³⁸ Stajić, A, Vešović, M.: "Krivično pravo (posebni dio)", Sarajevo, Svjetlost, 1987. str. 192.

³⁹ Vodinelić, V.: "Metodika istraživanja falsifikata isprava", Bezbednost, Beograd, broj 5/1963. str. 443 - 444,

- mijenjanjem datuma;
- mijenjanjem riječi, riječi se dodaju kao i znakovi;
- krivotvorenje dijelova teksta vrši se brisanjem pravih dijelova teksta koje se može činiti mehaničkim i hemijskim sredstvima;
- uklanjanjem pojedinih dijelova isprave i umetanjem dijelova teksta koji su uzeti iz drugih isprava;
- neke dijelove teksta na ispravi krivotvoritelj napiše tajnim pismom, za koje obično upotrijebi posebno mastilo, koje poslije prema potrebi izazove.
- pojedino mjesto na ispravi ispiše se mastilom koje će poslije izvjesnog vremena iščeznuti;
- krivotvorenjem potpisa, slobodnom izvedbom ili kopiranjem preko originala;
- vještačkim pravljenjem ili uklanjanjem vodenog žiga;
- uklanjanjem prave fotografije i stavljanjem tuđe fotografije;
- postoje i daktlioskopski falsifikati, fotografski i tipografski falsifikati.

Vrlo je važno utvrditi šta je to u ispravi istinito, a šta je lažno.

Činjenica je da materijalno krivotvorenje predstavlja pravljenje lažne isprave čija sadržina ne odražava volju onog ko je označen kao njen izdavalac. Lice koje je označeno kao izdavalac isprave nije izjavilo ono što je u toj ispravi navedeno. Za postojanje materijalnog krivotvorenja nije od značaja da li je izjava koja je u ispravi sadržana, lažna ili istinita. Bitno je da izdavalac isprave nije pravi, odnosno, da lice koje je označeno kao izdavalac tu ispravu ili uopšte nije izdalo ili je nije izdao sa takvom sadržinom.

6. Sadržajni (intelektualni) aspekt

Naše pozitivno zakonodavstvo poznaje nekoliko slučajeva falsifikovanja isprave koja se podvode pod intelektualni aspekt falsifikovanja. To su krivična djela određena članovima 352., 353., 354. i 368. KZ FBiH⁴⁰.

Članom 352. KZ FBiH određeni su posebni slučajevi krivotvorenja isprava. Od pet djela koja su predviđena ovim članom, neka djela predstavljaju djela materijalnog, a neka intelektualnog krivotvorenja.

⁴⁰ Službene novine Federacije BiH, broj 43/1998. od 20. novembra 1998.

Krivična djela određena članom 353. (ovjeravanje neistinitog sadržaja) i članom 354. (izdavanje i upotreba neistinitog liječničkog ili veterinarskog uvjerenja), predstavljaju slučajeve intelektualnog krivotvorenja.

Članom 368. inkriminisano je krivotvorenje službene isprave knjige ili spisa od strane službenog ili odgovornog lica koje predstavlja intelektualno krivotvorenje.

Slučajevi intelektualnog krivotvorenja su krivična djela kod kojih isprava nije lažna, ali se krivotvori njena sadržina. Slučajeve intelektualnog krivotvorenja poznaje osim našeg i inostrano krivično pravo i sudska praksa⁴¹.

Intelektualno krivotvorenje predstavlja izdavanje isprave sa neistinitim sadržajem koje učini lice koje je na ispravi označeno kao izdavalac. Za razliku od materijalnog falsifikovanja, ovde je izdavalac zaista lice koje je označeno na ispravi kao njen izdavalac.

Ono što je lažno kod intelektualnog falsifikovanja jeste sadržaj isprave. U ovom slučaju se radi o krivotvorenju misli, izjava zbog čega su ova djela i dobila naziv intelektualna krivotvorenja.

Iz navedenih definicija proističe da krivično djelo krivotvorenja isprava predstavlja krivično djelo ugrožavanja i to djelo sa apstraktnom opasnošću. Ova opasnost po zaštićeno dobro ili interes (u ovom slučaju to je pravilno i neometano funkcionisanje pravnog prometa) nastupa čim je preuzeta koja od alternativno predviđenih radnji izvršenja na objektu radnje.

7. Prijedlozi de lege ferenda

Posmatrajući rješenja tretirane problematike koja postoje u našem krivičnom zakonodavstvu, primjećuju se izvjesne manje razlike poredeći ih sa prethodno pomenutim inostranim zakonodavstvima. Recimo, austrijski krivični zakon predviđa kao teži oblik ovog krivičnog djela sačinjavanje lažne inostrane isprave, a također, sankcioniše i pripremanje krivičnog djela krivotvorenja javnih isprava i sredstava za javno ovjeravanje. Interesantno je da isti Zakon predviđa, kao osnov za oslobođenje od kažnjavanja institut dobrovoljnog odustanka od krivičnog djela, ali pod uslovom da se otkloni opasnost od upotrebe krivotvorene isprave na načine koji su navedeni u zakonskoj odredbi. U Krivičnom zakonu Austrije posebno se sankcioniše

⁴¹ Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslovenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996. str. 49.

kao samostalno krivično djelo i krivotvorenje službene isprave. Ova odredba kod nas je sadržana u članu 368. Krivičnog zakona Federacije BiH, no u odnosu na krivični zakon bivše SFRJ, u Krivičnom zakonu Federacije BiH surstan je u grupu krivičnih djela protiv službene i druge dužnosti. Još jedan razlika je evidentna u odnosu na stari Zakon, a to je da izvršilac osim službenog lica može biti i odgovorno lice.

Za francuski krivični zakon se može reći da ima jednu posebnost u odnosu na naš, ali i gore pomenute inostrane zakone, koji se odnosi na određena prava čovjeka i građanina. Prema Krivičnom zakonu Francuske, kao jedna od sankcija za počinitelja ovoga krivičnog djela, može se izreći mjera oduzimanja građanskih i porodičnih prava, zabrana vršenja javne službe, itd. Ova mjera kod nas se tretira kroz građansku parnicu.

U belgijskom krivičnom zakonu kao poseban oblik krivičnog djela navodi se krivotvorenje pasoša.

Posmatrajući sada naš krivični zakon u odnosu na navedene inostrane zakone, moje mišljenje bi bilo da bi se kao posebna inkriminacija u našem krivičnom zakonu trebale unijeti i pripremne radnje, odnosno pribavljanje i posjedovanje sredstava i aparature u namjeri izrade krivotvorenih dokumenata, pripremna radnja za distribuiranje krivotvorenih isprava odnosno dokumenata kao i nabavka i izrada putnih isprava, aparata, žigova, pečata i dr. lex specialis u odnosu na član 351. Krivičnog zakona Federacije BiH. Nadalje, potrebno bi bilo zakonski regulisati i ustanoviti standardizaciju potpune evidencije kome se i kad prodaje oprema i materijal pogodni za krivotvorenje isprava, kako bi se orijentaciono mogao suziti krug mogućih počinitelja takvih djela.

Abstract

Apart from technical protection of documents, Criminal law appears as a legal protection from forgery and introductory phase of criminal expertise of forgery of travel documents. Legal aspect of forgery is the basis for taking practical steps and actions, as a well as measures that take agents that pursue criminal investigation. However, the purpose of this work is to give a short and clear way a legal aspect of documents forgery so that the same criminal aspect could be viewed. The growth of the organized crime where the use and manufacture of forged travel documents is necessary, proves the need as well as significance of this work. This essays is structured around seven interconnected parts and it is done according to the legal methodology. Special emphasis is given to the positive legal solution of Criminal Law of Federation BiH, with the accent on material and intellectual

aspect of forgery. Intellectual and material forgery do not have a legal aspect, but their significance is reflected in a criminal expertise of forged documents. At the end, through analysis of some legal solution in other countries and our needs, a possible suggestions deleqe ferenda and there are related mainly on the sanctioning of preparation process.

L I T E R A T U R A

1. Aleksić, Ž.: "Praktikum iz kriminalistike", Naučna knjiga, Beograd, 1988.
2. Bačić, F.: "Krivično pravo, posebni dio (II)", Zagreb, 1979.
3. Code Penale, Krivični zakon Francuske, (30. januar 2002.)
<http://fabrice.gauthier.online.fr/fabrice/page0003.htm>
4. Constitutio Criminalis Carolina(13. 09. 2001.)
<http://www.uni-mannheim.de/mateo/desbillons/bambi.html>
5. Grupa autora: "Komentar krivičnog zakona SFRJ", Saveremna administracija, Beograd, 1978.
6. Horvat, M.: "Rimsko pravo" Školska knjiga, Zagreb, 1977.
7. Jasić, S.: "Zakoni srednjeg vijeka", Beograd, 1968.
8. Jovašević, D.: "Falsifikovanje isprave u Jugoslovenskom krivičnom pravu", PA, Beograd, 1996.
9. Krivični zakon Austrije sa izmjenama i dopunama od 01. 07. 2001.
http://www.sbg.ac.at/ssk/docs/stgb/stgb_index.htm (10. septembar 2001.)
10. Klaić, B.: "Riječnik stranih riječi izraza i kratica", Zagreb 1956.
11. Maksimović, R. i Todorić, U: "Kriminalistika tehnika", Policijska akademija, Beograd, 1995.
12. Marković, Č.: "Zakonik Hamurabija", Brograd, 1925.
13. Sl. list RBiH, broj: 2/1992. Uredba sa zakonskom snagom Predsjedništva Republike BiH od 11. 04. 1992, Službeni list
14. Službene novine Federacije BiH, broj: 43/ 1998. od 20. 11. 1998.
15. Službeni list FNRJ, broj: 13/1951,
16. Službeni list FNRJ, broj: 88/1948,
17. Stajić, A, Vešović, M.: "Krivično pravo (posebni dio)", Sarajevo, Svjetlost, 1987.
18. Vodinelić, V.: "Metodika isleđivanja falsifikata isprava", Bezbednost, Beograd, broj 5/1963.